

УДК 327.5:[303.446+303.725]

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОМПАРАТИВІСТИКИ ДЛЯ ДЕФІНІЮВАННЯ КОНЦЕПТУ «РЕГІОН»

кандидат політичних наук, Стародуб-Підберезна Т. С.

Київська гуманітарна академія, Україна, м. Київ

У статті пропонується авторське бачення можливостей побудови абстрактних теоретичних моделей розвитку просторової інституціоналізації шляхом використання методологічного інструментарію регіональної компаративістики, який дозволяє акумулювати досягнення раціоналістичних (неореалізм, неоліберальний інституціоналізм, неофункціоналізм) та рефлексивістських («концепція міжнародного порядку», теорія нового регіоналізму) теорій для вивчення сутності таких понять як: «регіон», «регіоналізм». Доведено ефективність застосування теорії раціонального вибору, плюс-мінус факторного методу, кластерного аналізу, методичних засобів соціального конструктивізму для побудови інтегрованих моделей розвитку міжнародних регіонів.

Ключові слова: регіональна компаративістика, методологічний інструментарій, міжнародний регіон, регіоналізм, геокультурно-лінгвістичний простір, раціоналістичні теорії, рефлексивістські теорії, просторова гомогенність, просторова гетерогенність.

кандидат политических наук, Стародуб-Подберёзная Т. С. Особенности использования методологического инструментария региональной компаративистики для дефинирования концепта «регион» / Киевская гуманитарная академия, Украина, г. Киев

В статье предлагается авторское видение возможностей построения абстрактных теоретических моделей развития пространственной институционализации путем использования методологического инструментария региональной компаративистики, который позволяет аккумулировать достижения рационалистических (неореализм, неоліберальний інституціоналізм, неофункціоналізм) и рефлексивистских («концепция международного порядка», теория нового регионализма) теорий для изучения сущности таких понятий как: «регион», «регионализм». Доказано эффективность использования теории рационального выбора, плюс-минус факторного метода, кластерного анализа, методических способов социального конструктивизма для построения интегрированных моделей развития международных регионов.

Ключевые слова: региональная компаративистика, методологический инструментарий, международный регион, регионализм, геокультурно-лингвистическое пространство, рационалистические теории, рефлексивистские теории, пространственная гомогенность, пространственная гетерогенность.

Ph. D (Political Sciences), Starodub-Pidberezna T. S. The peculiarities of using of methodological tools of regional comparative studies to define a concept "region" / Kyiv Academy for the Humanities, Ukraine, Kyiv

This article expands the author's vision on the possibilities of building abstractive models of spatial institutionalization by the way of using of methodological tools of regional comparative studies that allows to accumulate achievements of rationalist (neorealism, neoliberal institutionalism, neofunctionalism) and reflectivist ("World order approach", new regionalism approach) schools to research essence of such notions as: "region", "regionalism". The effectiveness of applying of rational choice theory, plus minus factor techniques, cluster analysis, methodical means of social constructivism to build integrated models of development of international regions.

Key words: regional comparative studies, methodological tools, international region, regionalism, geocultural-linguistic space, rationalist theories, reflectivist theories, spatial homogeneity, spatial heterogeneity.

Вступ.

Розвиток сучасної регіональної компаративістики супроводжується активними дебатами щодо удосконалення змісту ключових категорій зазначеного напрямку, зокрема таких як: регіон, регіоналізм, регіоналізація, регіональна інтеграція та ін. Вперше необхідність визначення поняття «регіон» виникла в зв'язку із потребою у розумінні природи інтеграційних процесів на Європейському континенті. Саме в період з 1960-х по 1970-ті роки концепт «регіон» передусім вживається як типологічна одиниця аналізу регіоналізації – процесу посилення взаємозалежності держав в межах міжнародно-політичного/міжнародно-економічного простору з метою збереження власної ідентичності шляхом застосування нормативно-регулюючих механізмів [27; 29; 4].

Удосконалення змісту категорії «міжнародний регіон» не лише **актуалізувало** проблему вивчення особливостей конструювання просторових спільнот, але й дозволило звернути увагу науковців на інші суміжні поняття політичної регіоналістики: «регіоналізм», «просторова інституціоналізація» тощо. Процес концептуалізації дослідження процесів побудови інтегрованих моделей розвитку міжнародних регіонів неможливий без вироблення спільного методологічного інструментарію регіональної компаративістики з урахуванням перспектив застосування методичних засобів різних теоретико-концептуальних напрямів міжнародно-політичної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процеси конструювання міжнародно-політичних/міжнародно-економічних регіонів, теоретико-методологічні засади дослідження відкритого регіоналізму є предметом наукових доробків таких видатних вчених політичної регіоналістики як: Б. Б'юзан, Ш. Бреслін, А. Гембл, Л. Канторі, П. Містрі, Е. Пейн, Ф. Содербаум, Р. Хайгготт, Д. Хедл, А. Харрелл, Б. Хеттне та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фактична відсутність у вітчизняній науковій думці монографічних видань,

присвячених проблемі використання методів різних наукових напрямків міжнародно-політичної науки для вивчення феномену мультирегіоналізму; труднощі, що виникають в процесі концептуалізації дослідження у молодих науковців, під час визначення відмінностей між мікрорегіоналізмом та макрорегіоналізмом обумовила **мету** цієї статті – окреслення можливостей побудови абстрактних теоретичних моделей розвитку просторової інституціоналізації шляхом використання методологічного інструментарію регіональної компаративістики, який дозволяє акумулювати досягнення раціоналістичних та рефлексивістських теорій для вивчення сутності таких понять як: «регіон», «мікрорегіоналізм», «макрорегіоналізм» тощо. Мета статті обумовлює **завдання** дослідження, по-перше, визначити сутність поняття «регіон», по-друге, охарактеризувати типи регіонів, по-третє, розглянути процеси просторової інституціоналізації в умовах формування багатостороннього регіоналізму, по-четверте, проаналізувати можливості застосування методів, методичних засобів та прийомів раціоналістичних та рефлексивістських теорій для вивчення проблеми конструювання міжнародних регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значна кількість підходів до визначення «поняття» регіон обумовлена існуючими відмінностями у розумінні процесів взаємозалежності на різних рівнях інтеграції. Так, процеси формалізації просторових спільнот відбуваються не лише на економічному, соціальному та політичному ґрунті, але й з урахуванням таких консолідуючих чинників як спільне історичне минуле, спільна культурно-цивілізаційна спадщина.

Процес теоретизування не можливий без використання методичних засобів компаративного аналізу, які дозволяють враховувати існуючі концептуальні підходи до визначення поняття «регіон» та суміжних з ним категорій, визначити критерії порівняння та розробити узагальнююче визначення, удосконаливши окремі аспекти загальноприйнятих в сучасній науковій думці дефініцій. Багатозначність поняття «регіон» складає труднощі для дослідника, таким чином, будь-яке академічне есе розпочинається з надання автором робочого визначення концепту «регіон», що безумовно свідчить про залежність процесу теоретизування/дефініювання від предмету дослідження. Так, аналітичні розвідки, предметом яких є побудова просторових моделей, визначають регіон як передусім геоekonomічний простір, що являє собою не лише форму відкритого регіоналізму, але й характеризується наявністю чіткої системи регуляторних механізмів. В цьому контексті процес формалізації регіону розглядається як економічний, в окремих випадках політико-економічний, проект, що конструюється в умовах сучасного міжнародного порядку.

Важливо усвідомлювати контекст, в якому дослідники вживають поняття «регіон». Зазвичай, зазначений нами концепт вживається в трьох вимірах: наднаціональні регіони (інституціолізовані політико-економічні простори, що об'єднують групу сусідніх країн); внутрішні регіони окремої держави (субнаціональний рівень); транскордонні регіони (простір, що

включає прикордонні частини як мінімум двох держав, формалізується з метою посилення галузевої співпраці між межуючими територіально-адміністративними одиницями [21, с. 21-22]. Такий підхід дозволяє стверджувати, що метагеографічний підхід до визначення поняття «регіон» поступово втрачає свою популярність, адже його використання не дозволяє нам зрозуміти витоки та еволюцію інтеграційних процесів в Європі, Азії, Африці, на Американському континенті та в Тихоокеанському просторі. Більш того, навряд чи доречним є використання методологічного інструментарію мета-географічного підходу для пояснення природи таких інтеграційних форм як, наприклад, Європейський Союз (наднаціональний рівень), Північна Буковина, Галичина (субнаціональний рівень) та єврорегіони Нижній Дунай, «Чорне море» (транскордонний рівень).

Починаючи із 1648 року, коли в Європі розпочався процес формування держав-націй, й фактично до початку XX століття концепт «регіон» розглядався виключно як простір всередині держави. Процеси регіоналізації всередині держави обумовлені передусім бажанням спільнот зберегти власну ідентичність на локальному/субнаціональному рівні. Такі регіони в академічному колі називають мікрорегіонами.

Посилення інтеграційних процесів після II світової війни обумовило потребу у дослідженні важелів глобального управління регіональними проектами (політичними, економічними тощо), що й актуалізувало проблему визначення концепту «регіон» у світовому масштабі. Згодом уточнюється поняття «регіон світу», під яким розуміють макрорегіон як проміжний (між національним та глобальним) рівень конструювання просторових спільнот. Саме макрорегіон є предметом регіональної компаративістики, в той час як мікрорегіон досліджується вченими в рамках внутрішньої політики, державного управління соціально-економічним розвитком регіонів як локальних утворень.

Розвиток мікрорегіонів супроводжується посиленням транскордонного співробітництва, успіх якого свідчить про конструювання так званого мікрорегіоналізму, що являє собою сукупність усталених різноманітних схем галузевих взаємодій між двома-трьома територіальними одиницями сусідніх держав [2, с. 8].

Існування механізмів транскордонного співробітництва між субнаціональними акторами може сприяти поглибленню транскордонного співробітництва шляхом вироблення та реалізації більш узгодженої стратегії дій, передусім на локальному рівні. Враховуючи системні рівні процесів регіоналізації в цілому, можна стверджувати, що успіх макрорегіону/наднаціонального міжнародно-політичного або міжнародно-економічного простору залежить від ступеню інтенсивності реалізації транскордонних проектів. Таким чином, мікрорегіоналізм фактично закладає підвалини вдалої регіональної політики будь-якої наднаціональної спільноти. Про це свідчить політика регіонів Європейського Союзу, спрямована на підтримку передусім регіонів та надання цільової допомоги локальним спільнотам, а не державам в цілому.

Мікрорегіоналізм як сукупність транскордонних схем взаємодій передбачає розробку та імплементацію регіональних, субрегіональних, національних та субнаціональних інституціональних механізмів з метою створення та функціонування якісної системи управління локальними проектами.

Створення такої системи необхідно з метою здійснення контролю центральними органами влади за регіонами. Так, з одного боку, процес децентралізації влади на субнаціональному рівні сприятиме розвитку мікрорегіоналізму в прикордонних регіонах, проте, з іншого, надання широких повноважень органам міської влади в окремих сферах є небезпечним та потенційно може створити підґрунтя для виникнення ймовірних викликів та загроз для територіальної цілісності держави, втрати контролю за реалізацією просторовими акторами права на створення культурно-національної автономії тощо. Окрім цього, останнім часом можна спостерігати тенденцію щодо збільшення інвестицій великих держав в транскордонні проекти інших країн. Наприклад, Китай в рамках власної політики економічної експансії використовує такі можливості, інвестуючи різноманітні проекти в економічній, транспортній та енергетичній галузях в транскордонних регіонах, які існують у просторі АСЕАН. Приєднання КНР до зони вільної торгівлі АСЕАН (зі збереженням особливого формату відносин, що не передбачає повноправного членства в цій організації) дозволяє Піднебесній отримати більше дивідендів, ніж країни, які мають статус члена в цій організації. КНР виходить безпосередньо на локальний рівень й встановлює безпосередні контакти з місцевою владою, при цьому не підтримуючи діалог з центральною владою, обмежуючись лише загальними деклараціями про співпрацю. Підтримка Пекіном транскордонних проектів у Південно-Східній Азії свідчить про зростаючу зацікавленість КНР у перетворенні АСЕАН в ефективну регіональну організацію. В цьому зв'язку ми можемо говорити про роль мікрорегіоналізму як мережі транскордонного співробітництва у конструюванні фундаменту для реалізації макрорегіональних проектів.

Зміст концепту «регіон» також залежить від дискурсивного контексту, в якому він вживається. Зокрема, поняття, яке ми досліджуємо, використовують при аналізі проблем управління (глобального, регіонального/наднаціонального та локального/субнаціонального), розвитку територій як просторових одиниць та формування регіональної/субрегіональної/локальної ідентичності [30, с. 227-228].

Фактично загальне розуміння сутності поняття «регіон» демонструє нам можливість використання цього концепту як універсальної типологічної одиниці регіональної компаративістики для визначення критеріїв, за якими ми визначаємо чи є той чи інший географічний простір регіоном. Визначаючи територію як мікрорегіон, ми користуємося концептуальними засобами теорії регіонобудівництва, що дозволяє нам визначити особливості конструювання внутрішньодержавних просторів в історичному, культурно-цивілізаційному, соціально-економічному та політичному дискурсивних аспектах [20, с. 9].

Зміст дефініції «макрорегіон» визначається представниками державоцентричного підходу до дослідження процесів конструювання просторових спільнот. Так, на думку Дж. Ная, це обмежена кількість держав, котрих об'єднує географічна близькість та для яких характерний високий рівень взаємозалежності [25, с. vii]. Визначити приналежність держав за географічним критерієм до певного простору є процедурою спрощеною й звичайною, проте виявити рівень взаємозалежності є складним завданням для дослідника, що обумовлено передусім тим, що рівень взаємозалежності є різним в різних сферах регіональної взаємодії. Дж. Най проводив відмінності між процесами політичної, економічної та соціальної інтеграції. Політична інтеграція передбачає конструювання транснаціональної політичної системи, економічна – конструювання транснаціонального економічного комплексу, соціальна – формування транснаціонального суспільства [25, с. 26-27].

Представник теорії комунікацій Карл Дойч, використовуючи методологічний інструментарій транзакційного, структурно-функціонального та соціал-конструктивістського підходів, розробляє власну теорію безпекових спільнот й в межах власної концепції дає визначення поняттю «регіон», під яким, на думку вченого, слід розуміти групу країн, які за багатьма параметрами є більш взаємозалежними один з одним, ніж з іншими державами. Фактично спільнота безпеки, за К. Дойчем, – це регіон, в межах якого великомасштабне використання фізичного насилля (війна) є немислимим (неможливим). Члени спільноти погоджуються в тому, що всі проблеми, що виникають, слід розв'язувати шляхом мирних змін, на основі інституціоналізованих процедур [9, с. 36]. Таким чином спільнота безпеки надає гарантії своїм членам, що всі спірні питання вирішуватимуться без використання воєнної сили або загрози її використання.

Основними каналами еволюції спільнот безпеки є комунікація та економічна й соціальна взаємодія. Транзакційні потоки та інтеграція поступово ведуть до виникнення симпатії між окремими членами спільноти та проявів лояльності, а також появи почуття спільності та ідентичності, під якою розуміється рівень ідентифікації особи з певною спільнотою за наявністю спільних інтересів, уявлень тощо. Класичним прикладом спільноти безпеки сьогодні є Європейський Союз.

Формування спільнот безпеки не можливо без поглиблення інтеграційних процесів в регіоні, фундамент яких складають різноманітні схеми регіонального співробітництва [32, с. 3]. Слід зауважити, що категорія «регіональне співробітництво» є ширшим, ніж поняття «регіональна інтеграція». Під регіональним співробітництвом слід розуміти необмежений у часі процес, дієвими учасниками якого виступають держави, міждержавні утворення (організації, неформальні об'єднання), бізнес-корпорації або когнітивні актори (навчально-дослідницькі центри, громадські організації тощо), що діють в межах чітко означеного географічного простору з метою отримання взаємної вигоди при реалізації спільних регіональних/субрегіональних/транскордонних проектів та вирішенні спільних завдань у таких сферах як: транспорт, енергетика, захист навколишнього

середовища тощо, не дивлячись на конфлікт інтересів в інших сферах (наприклад, міграційна політика, яка завжди є перепорою на шляху досягнення спільних цілей в Європейському Союзі на сучасному етапі).

Процес регіональної інтеграції ґрунтується на прагненнях держав інституціоналізувати існуючі схеми регіональних взаємодій та передбачає вироблення як спільної стратегії дій, так і створення інституцій, які мають забезпечити її реалізацію. Зазначені структури являють собою формалізовані макрорегіональні організації, які потребують якісної системи просторового управління над різноманітними проектами. Ключову роль у розробці такої системи відіграють недержавні актори (незалежні аналітичні центри, громадські організації) та так звані групи інтересів (лобістські структури, які намагаються використати регіональні механізми співпраці для реалізації власних бізнес-інтересів) [32, с. 3]. Когнітивні актори на практиці формують соціальну фабрику, яка продукує ідеї щодо наповнення реальним змістом регіональних проектів, розробляє механізми їх реалізації. Наразі в різних регіонах світу формуються макрорегіональні та інтеррегіональні епістемологічні мережі (Європа, Південно-Східна Азія, Південно-Тихоокеанський регіон тощо).

Важливу роль у конструюванні міжнародно-політичного/міжнародного економічного регіону відіграють позарегіональні актори (великі держави, міжнародні організації тощо), проте по відношенню до регіону вони є зовнішніми суб'єктами. Сьогодні ми є свідками створення інтеррегіональних форматів взаємодії, ключовими учасниками яких виступають регіональні організації, які представляють різні геополітичні/геоекономічні простори. Так, наразі ефективним можна вважати платформу взаємодії ОЧЕС – ЄС.

Повертаючись до критеріїв виокремлення регіонів, слід зауважити, що географічна близькість є найбільш істотною характеристикою, яка дозволяє відрізнити регіони від інших угруповань в міжнародних відносинах, наприклад, ситуаційних альянсів, які утворюються з метою вироблення спільної концепції оборони та плану здійснення стратегічних наступальних операцій.

Проте є й інші критерії виокремлення регіонів. Наприклад, культурно-лінгвістичний критерій, з яким країни можуть бути членами організації, що об'єднує різні географічні простори. В цьому контексті культурно-лінгвістичні зв'язки переважають географічну віддаленість. Наприклад, Британську співдружність націй вважають регіоном, проте її члени географічно віддалені один від одного, Міжнародну організацію франкофонії, члени якої розташовані на різноманітних континентах, називають геокультурним простором. Таким чином, геокультурний або геокультурно-лінгвістичний простори є категоріями, які складають певну альтернативу використанню концепту «регіон» для позначення групи країн, що мають спільне історичне минуле, проте не належать до конкретного географічного простору. Беручи до уваги лінгвістичний критерій, зазначимо, що в країнах Британської співдружності англійська є однією з офіційних мов, державах Міжнародної організації франкофонії – французька. Після підписання королевою

Сполученого Королівства Статуту Співдружності націй у 2013 році [5] в британських ЗМІ неодноразово підкреслювалась особлива роль Королеви у формуванні Співдружності націй як геокультурно-лінгвістичного регіону з центром у Лондоні. Саме завдяки зусиллям Королеви розпочався процес створення єдиної системи цінностей для усіх країн-членів організації в різноманітних сферах суспільного життя (впровадження верховенства права, забезпечення прав людини, підтримка сталого розвитку тощо). На сьогодні до складу Співдружності входять 53 країни (колишні колонії Британської корони), з них 2 країни, які не мали колоніальних та конституційних зв'язків зі Сполученим Королівством. Так, у 1995 р. Мозамбік було прийнято до лав Організації [18], а 29 листопада 2009 р. Руанда стала 54-м членом Співдружності [28]. У 2013 році Гамбія вийшла зі Співдружності [34]. Одним з ключових завдань Сполученого Королівства залишається повномасштабна реалізації політики лінгвістичного неоімперіалізму, яка полягає в посиленні геолінгвістичного/геополітичного тандему Лондон-Вашингтон з метою подальшої «колонізації» всіх тих, хто бажає вивчати англійську мову або вже вільно володіє нею та прагне працювати в англomовному середовищі. Для них відсутні бар'єри в політичній, економічній, соціальній та культурній сферах життя [26, с. 10-11]. В таких спосіб відбувається поширення англо-американської культури як сукупності норм та правил та реалізується глобальна стратегія Сполученого Королівства як лінгвістичного гегемону в умовах геокультурних трансформацій сучасного міжнародного порядку.

Рівень розвитку макрорегіону (міжнародно-політичного, міжнародно-економічного тощо) визначається щільністю зв'язків між акторами формалізованого простору. Рівень щільності зв'язків між акторами регіону повинен перевищувати щільність відносин суб'єктів простору із позапросторовими акторами. Кожен макрорегіон є регіональною системою міжнародних відносин й водночас підсистемою глобальної системи міжнародних відносин. Рівень інтегрованості регіональної спільноти визначається рівнем щільності просторових зв'язків в різних сферах співробітництва (політичний діалог, економіка, енергетика тощо).

Існування будь-якого макрорегіону не можливо без вироблення суб'єктами простору стратегії розвитку регіону. Кожна організація, яка представляє міжнародно-політичний/міжнародно-економічний простір, є відповідальною за впровадження т. зв. регіонального проекту, який формулюється на підставі мети діяльності об'єднання, що зазначена в установчих документах угруповання.

Незалежно від цілей діяльності організації, основна мета будь-якої структури – збереження її просторової цілісності та вжиття заходів щодо її підтримки. В цьому зв'язку важливу роль відіграє наявність спільних цінностей, спільної історичної пам'яті, які складають фундамент для формування регіональної колективної ідентичності. Оперуючи категоріями теорії нового регіоналізму (Б. Хеттне) [14, с. 457-458], можна стверджувати про те, що, досягаючи певного рівня регіонності, регіон поступово перетворюється на самостійного суб'єкта міжнародних відносин із власною

системою правил, установок та цінностей. Подальший процес інституціоналізації регіону лише свідчить про те, що процес конструювання уявних просторових спільнот є безперервним, а саме поняття «регіон» слід розглядати як непостійну змінну, тобто, швидше як процес, а несформований продукт регіоналізаційних процесів. Найбільш посилене відчуття спільної ідентичності характерно для Європейського співтовариства в цілому, проте йдеться більше про культурно-цивілізаційний аспект, ніж про політико-економічний. Ототожнення пересічного громадянина ЄС з європейською спільнотою не заперечує факт ідентифікації себе на національному та локальному рівнях. Адже людина може себе одночасно відчувати й європейцем, й іспанцем й каталонцем.

Звертаючи увагу академічної спільноти на відсутність власного методологічного інструментарію у регіональній компаративістики як відносно нового напрямку політичної регіоналістики, спробуємо використати методичні та концептуальні засоби інших шкіл та напрямків для удосконалення існуючого змісту концепту «регіон».

Сутність поняття «регіон» досліджується вченими з точки зору раціоналістичних (неореалізм, неолібералізм) та рефлексивістських (постмодернізм, нормативізм, критична теорія, історична соціологія)) теорій. Важливо зауважити, що такий науковий напрям як соціальний конструктивізм виступає своєрідним містком між раціоналістичними та рефлексивістськими теоріями, що надає змогу досліднику використовувати одночасно методологічний інструментарій різних шкіл для пояснення процесів формування просторових спільнот зокрема та створення регіонів загалом [31, с. 184-185].

Використання методичних засобів теорії раціонального вибору як методологічного підґрунтя фактично всіх раціоналістичних теорій дозволяє дослідити просторову спільноту як віддзеркалення спільних інтересів її учасників. При цьому регіональні механізми управління активно використовуються акторами інтерсуб'єктної взаємодії з метою реалізації власних егоїстичних інтересів (національних, зовнішньополітичних, геополітичних залежно від контексту), які належать до ядра просторої спільноти (Німеччина в Європейському Союзі).

Рефлексивістські та конструктивістські теорії акцентують увагу дослідників на формування інтерсуб'єктивних практик між акторами, які конструюються в процесі соціальної взаємодії та є фактично сформованою сукупністю інтересів, ідей та ідентичностей.

Феномен «міжнародного регіоналізму» досліджується такими раціоналістичними теоріями як: неореалізм, ліберальний інституціоналізм та рефлексивістськими, серед яких найбільш відомими є концепція «нового міжнародного порядку» та теорія нового регіоналізму.

Між представниками зазначених шкіл та наукових напрямків розгортаються широкі дискусії щодо сутності таких понять як: регіон, регіоналізм, регіональне співтовариство.

Схильність представників раціоналістичних теорій використовувати теоретичні новели без прив'язки до контексту призводить до застосування терміну «новий регіоналізм» винятково для пояснення особливостей процесу створення та формування інтеррегіональних схем взаємодій, що відображають сучасний міжнародний економічний порядок. Таким чином, поява інтеррегіональних форматів, наприклад, АСЕМ, – це своєрідна відповідь на такий виклик як економічна глобалізація.

Неореалісти розглядають процес формування регіонів з точки зору впливу на нього викликів зовнішнього середовища. Структурні риси анархічної системи на різних її рівнях (глобальний, регіональний та ін.) формують її учасники (держави – авт.), що керуються у своїх зовнішньополітичних стратегіях виключно власними егоїстичними інтересами, виходячи з міркувань доцільності та раціональності, в умовах жорсткої конкуренції та зростаючої конфліктогенності в міжнародних відносинах. Для неореалістів на першому місці завжди домінують національні інтереси держави та повага до її суверенітету. Тому формування наднаціональних (регіональних) структур фактично є нереальним процесом або таким, що потребує поступової реалізації (крок зва кроком). Існуючі регіональні/інтеррегіональні об'єднання є явищем тимчасовим, адже в рамках зазначених структур зберігаються тенденції щодо посилення конфліктогенності у відносинах між акторами-членами організацій, спровоковані невирішеними конфліктами та труднощами в процесі прийняття рішень та удосконалення системи просторового управління [7, с. 95].

Просторові спільноти формуються та регіони конструюються, з позиції неореалістів, з метою виживання держав певного геореалу за певних обставин, що склались. Наприклад, актори міжнародних відносин з геополітичних/геоекономічних мотивів вступають у відкриту взаємодію з метою формування воєнно-політичних альянсів для того, щоб забезпечити індивідуальний захист колективними зусиллями від однієї держави або інституціоналізованої групи держав або конструювання економічних співтовариств з метою стабілізації національних економік шляхом використання просторових регуляторів [11; 3].

Слід зауважити, що неореалісти намагаються конструювати загальну теорію міжнародної політики, ґрунтуючись на дослідженні поведінки та ролі великих держав, яку вони відіграють в часи системних трансформацій світового порядку. Вихідним положенням неореалістичної теорії є те, що гегемон або «стабілізатор» може стимулювати появу різноманітних схем регіонального співробітництва та формування просторових структур в різних сферах кооперації [17, с. 51].

Така інтерпретація неореалістами процесів конструювання регіонів, формування закритого/відкритого регіоналізму та формування регіональних спільнот була піддана критиці ліберальними інституціоналістами, які стверджують, що неореалізм адекватно не пояснює еволюцію регіонального співробітництва. Більш того, разом із інтерговенменталістами стверджують, що будь-які спроби створити ситуаційні альянси відповідають передусім

державним/національним інтересам з метою збереження суверенітету, територіальної цілісності тощо переважно засобами «жорсткої» безпеки. Процеси європейської інтеграції, які розпочались у 50-ті роки XX століття, створення Європейського Союзу як інституціоналізованої політії відповідає в першу чергу національним інтересам країн-членів організації. Проте, існуюче наднаціональне законодавство ЄС відображає інтереси найбільш впливових держав об'єднання, особливо в сфері реалізації великомасштабних економічних/енергетичних/транспортних проєктів, в той час як слабкі учасники задовольняються побічними платежами з боку країн ядра [6, с. 200]. Під побічним платежем слід розуміти термін теорії кооперативних ігор, компенсуючий платіж коаліції актору, який поступається своїм інтересом заради спільної вигоди коаліції.

Наявність регіонального гегемона у міжнародно-політичному/міжнародно-економічного просторі є не тільки необхідною, але й суттєвою умовою для початку процесів конструювання регіональних політико-економічних інституцій. З урахуванням різного доступу до можливостей, які надає регіональна інституціоналізована політія, держави у своїх відносинах формують складну ієрархічну систему, відносна стабільність якої залежить частково від дивідендів, які отримують суб'єкти від регіональної взаємодії, а також від очікувань учасників щодо подальшого стабільного існування об'єднання. Стабільність в отриманні певних можливостей та вигід є запорукою подальшого поглиблення процесу інституціоналізації системи політико-економічного співробітництва. Нестабільність у задоволенні своїх потреб шляхом використання можливостей просторової співпраці в свою чергу обмежує ймовірність подальшої регіональної інституціоналізації [12, с. 175-179].

Стабільність системи політико-економічного співробітництва також залежить від низки різноманітних факторів (змінних), що характеризують поведінку просторової спільноти. Використовуючи техніку плюс-мінус факторного методу, можна дослідити причинно-наслідкові зв'язки між різноманітними факторами – своєрідними викликами зовнішнього середовища та відобразити їх у вигляді схем, які ми можемо застосувати при побудові імітаційних моделей, що відображають вплив інтенсивності дії факторів на посилення інституціоналізації регіональної взаємодії.

Розглядаючи концептуально-методологічний інструментарій ліберального інституціоналізму, варто зауважити, що за змістом даний напрям тяжіє до функціональних, ліберальних та інституціональних теорій, представники яких досліджують регіони з точки зору внутрішніх трансформацій, акцентуючи увагу академічної спільноти на ліберальних та інституціональних аспектах. Не дивлячись на суттєві відмінності в зазначених теоріях, одним із ключових положень усіх наукових шкіл є те, що в основі участі актора в системі регіонального співробітництва є його раціоналізм, який проявляється в тому, що суб'єкт керується у своїх відносинах виключно власними прагматичними, утилітарними імперативами. Така поведінка обумовлена необхідністю задоволення життєвоважливих потреб держави-

нації. Важливо підкреслити, що теоретичні уявлення про раціоналізм актора у ліберальних інституціоналістів відрізняються від моделей раціоналістичної поведінки актора, які нам пропонує теорія раціонального вибору. Теорія ліберального інституціоналізму конститує нормативний вплив інституціональних мереж на стратегію участі держави в регіональному об'єднанні та визначає рівень її доцільності/раціональності з огляду на відповідність як національним інтересам, так й цілям спільноти, в той час як теорія раціонального вибору стверджує, що дії держав за своєю природою є раціональними, раціональність передусім визначається здатністю інституціоналізованих структур забезпечити могутність та безпеку первинних акторів міжнародних відносин. Моделі раціоналістичної поведінки держав є абстрактними теоретичними конструктами, що відображають складні соціальні дії учасників в умовах впливу зовнішніх факторів. Встановлення причинних пояснень конструктивного/деструктивного впливу позасистемних викликів вимагає побудови складних математичних моделей з метою створення абстрактних теоретичних конструкцій.

Якщо з точки зору представників попередніх теорій, важливу роль відіграють регуляторні механізми просторового управління при побудові інституціоналізованих спільнот, то прибічники такого наукового напрямку як функціоналізм стверджують, що розширення та поглиблення міждержавного співробітництва в окремих сферах недостатньо для забезпечення стабільного існування регіональної системи, необхідно, щоб усі актори усвідомили одну-єдину політичну ціль – повномасштабна інтеграція держав у більш ширшу спільноту шляхом поступового відмирання їх суверенітетів. Співробітництво передусім відбувається в сфері реалізації технічних та базових функціональних програм і проектів в рамках чітко окреслених секторів без втручання «вертикальних» структур (національних урядів) під контролем «горизонтальних» структур, адміністрація яких бере на себе повноваження координатора міждержавної співпраці в рамках регіональної інституціоналізованої спільноти [22].

Представники неофункціоналізму, досліджуючи процеси формування регіональних спільнот на інтеграційній основі, використовують методологічні інструменти та техніки функціональної теорії, проте заперечують одне із теоретичних припущень неофункціоналістів про відокремленість політики від економіки [13]. Неофункціоналісти акцентують увагу у своїх доробках на ролі недержавних акторів в процесах просторової інституціоналізації таких як: групи інтересів або громадські рухи, що формуються на регіональному рівні, створюючи так звані епістемологічні мережі, що забезпечують інформаційно-аналітичний супровід процесів розробки та прийняття рішень в рамках регіональних організацій з одного боку та формують думку регіональної спільноти з іншого. Спільні проблеми більш ефективно розв'язуються, з точки зору неофункціоналістів, за допомогою інструментів, які пропонуються регіональними або інтеррегіональними об'єднаннями. Окрім цього, в неофункціоналістських теоріях стверджується, що неможливо інтегрувати одну сферу, залишивши інші суміжні сфери у компетенції національних

держав. Наприклад, успіхи в сфері економічної інтеграції ЄС вимагали й вирішення за допомогою спільних регіональних інструментів проблем соціальної політики (міграція, освіта тощо). Таким чином, процеси інтеграції нібито розтикаються від вихідної позиції по суміжним сферам/галузям. Це явище в неофункціоналізмі отримало назву «ефект перетікання або переливання» (spillover) [17, с. 59]. Поглиблення інтеграційних процесів повинно призвести до формування колективної (групової) ідентичності регіональної спільноти. Недоліком неофункціоналістських теорій є неврахування впливу екзогенних та позарегіональних чинників на процеси регіональної інституціоналізації, що ґрунтуються на інтеграційній основі [1, с. 335].

Не ігноруючи положення функціоналістських та неофункціоналістських теорій, неоліберальний інституціоналізм поступово у рамках розвитку політичної регіоналістики стає домінуючим концептуально-методологічним підходом, що виокремлюється в рамках більш ширшої ліберальної парадигми. Неоліберальні інституціоналісти поділяють думку неореалістів про анархічну природу глобальної системи міжнародних відносин та її регіональних підсистем, в яких саме держави є найбільш важливими акторами [19]. Проте не погоджуються з неореалістами в тому, що взаємні інтереси держав не сприяють створенню широких можливостей для співпраці. Навпаки представники неоліберального інституціоналізму стверджують про залежність процесу реалізації спільних інтересів від рівня інституціоналізації системи регіонального співробітництва. Створення регіональних організацій є основним інструментом просторового міждержавного співробітництва. Іншими важливими питаннями залишаються проблема удосконалення систем розробки та прийняття рішень на локальному, національному, наднаціональному/регіональному та інтеррегіональному рівнях, а також засоби інформування політичних еліт. Так, саме недержавні актори покликані продукувати регіональні знання, формувати громадську думку та впливати на процес прийняття рішень знизу. Концептуальне наповнення зовнішньої регіональної стратегії держави неможливо без врахування думки когнітивних акторів, яка відображає уявлення звичайних громадян, що ототожнюють себе з конкретною просторовою спільнотою, минаючи рівень національної ідентифікації.

Сьогодні регіональні інститути фактично визначають динаміку міжнародної політики, формують архітектуру майбутнього світового порядку, здатні сприяти зміцненню або послабленню безпеки держав на міжнародній арені. Приналежність до регіональних/інтеррегіональних альянсів, що забезпечують безпеку, збільшують могутність держав, надаючи можливості для реалізації більш дієвої зовнішньої та безпекової політики. Яскравим прикладом є НАТО, яка гарантує державам-членам індивідуальну безпеку колективними засобами, то водночас послаблює безпеку держав-партнерів, які беруть участь в операціях Альянсу, проте з боку організації не володіють жодними гарантіями захисту, зокрема, від агресора. У разі нападу на країну-

партнера, на жаль, Північноатлантичний альянс обмежується лише пустими деклараціями (агресія Російської Федерації проти України, 2014 рік).

Доцільно погодитись з неоліберальними інституціоналістами в тому, що регіоналізм сприяє формуванню спільного ринку, зменшенню зовнішнього негативного впливу на поглиблення галузевої співпраці на інтеграційній основі та отриманню абсолютних переваг від просторової інституціоналізації. Передбачається, що регіоналізм забезпечить процес прийняття рішень за інкрементальною моделлю шляхом застосування формальних та неформальних інструментів, які передбачені просторовими організаціями. Інтенсифікація трансакцій та торгівлі в цілому продукує потребу у створенні ефективної системи наднаціонального (регіонального) управління, подальшої інституціоналізації та нормативно-правового забезпечення процесу інтеграції [32, с. 22].

Методологічний інструментарій регіональної компаративістики фактично являє собою спробу поєднання методичних засобів та технік їх використання неореалізму та неоліберального інституціоналізму, а саме у використанні методів інституціонального та функціонального теоретико-концептуальних підходів при визначенні інституціональних ознак регіоналізму в цілому з акцентуацією на взаємозв'язках, що існують між різними інститутами в межах однієї структури або національними та наднаціональними (регіональними) елітами, взаємодія яких забезпечується системою правил та норм, що визнаються усіма суб'єктами просторової співпраці. Проте феномен міжнародного регіоналізму неможна пояснити лише з точки зору теорій, які концентрують свою увагу на процесах регіональної інституціоналізації за допомогою формальних та неформальних інструментів, що обумовлено надмірною сконцентрованістю неореалізму та неоліберального інституціоналізму на внутрішньопарадигмальних механізмах раціоналістичної школи мислення. Таким чином, деякі питання теоретичного та методологічного плану залишаються відкритими та складають додаткові можливості для рефлексивістів у площині використання більш ефективного методологічного інструментарію соціального конструктивізму та інших теорій з метою дослідження процесів конструювання міжнародно-політичних/міжнародно-економічних регіонів.

Проблема раціоналістичних теорій полягає в тому, що вони були розроблені західноєвропейськими вченими, які пояснювали природу інтеграційних процесів, що мали та мають місце на Європейському континенті, а також на терені Північної Америки та в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, ґрунтуючись лише на «європейській моделі» без врахування особливостей інших регіонів та специфіки процесів просторової інституціоналізації. Так, недослідженими залишились Африка, Латинська Америка, Океанія. Природу інтеграційних процесів в цих просторах неможливо пояснити виключно за допомогою концептуально-методологічного інструментарію західних наукових теорій раціоналістичного напрямку, що потребує використання теоретичних засобів й рефлексивістських теорій.

Особливого розвитку набули рефлексивістські теорії в середині 90-х років ХХ століття. Вони пропонують більш гнучкий підхід до розуміння процесів конструювання регіонів [32, с. 28]. Так представники «концепції міжнародного порядку» дуже скептично відносяться до відкритого регіоналізму загалом та посилення просторової інституціоналізації в різноманітних регіонах світу. Формування багатостороннього регіоналізму, на думку авторів концепції, відкриє нову еру торговельних війн й може призвести навіть до збройного конфлікту між великими державами. Більш того, регіоналізм як явище тісно пов'язаний з процесами економічної глобалізації та прискорює реалізацію транснаціональних проектів. Регіоналізм розглядається як шлях до встановлення управління світовим порядком: регіоналістичні проекти використовуються великими державами заради досягнення глобальних цілей [10, с. 252]. Отже, можливості й потенціал регіональних організацій використовується просторовими гегемонами з метою реалізації власних національних інтересів законним шляхом. Легітимність забезпечується спільними рішеннями колективних акторів. Регіональні інститути, таким чином, є звичайними інструментами для великих та середніх держав в реалізації ними своїх національних/транснаціональних/глобальних проектів. З іншого боку, держави-гегемони регіонального/трансрегіонального рівня використовують засоби глобального управління регіональними проектами, виходячи з власних національних інтересів з мінімальним урахуванням позицій держав-союзників, в залежності від зовнішніх обставин. Викладене вище дає підстави вважати, що регіоналізм сприяє зміцненню домінуючого гегемоністичного порядку, що ґрунтується на неоліберальному проекті.

Міжнародні організації функціонують як процес, шляхом якого розвиваються інститути гегемонії та ідеології. Фактично самі міжнародні інститути можуть виступати гегемоністичними центрами. Це проявляється в тому, що, по-перше, організації діють за спільними правилами, які сприяють розширенню гегемоністичного світового порядку; по-друге, вони самі є продуктом такого світового порядку; по-третє, ідеологічно узаконюють норми світового порядку; по-четверте, інститути кооптують еліти периферійних країн; по-п'яте, вони поглинають контргегемоністські ідеї [8].

Міжнародний регіоналізм сьогодні фактично є віддзеркаленням інтересів політичної еліти, груп інтересів, різноманітних лобістських структур, які прагнуть встановлення глобального управління шляхом використання просторових інструментів й навпаки створення дієвої системи наднаціонального управління регіоналістичними проектами, в основу яких покладено національні проекти великих та середніх держав, що формують динаміку сучасного багатопольярного світу.

Наступна теорія – теорія нового регіоналізму – розглядає регіоналізм як якісно новий феномен, а процеси інституціональної регіоналізації досліджує в умовах глобальних трансформацій сучасної системи міжнародних відносин. Регіони не формуються у вакуумі. Глобалізація та регіоналізація тісно пов'язані між собою процеси, таким чином дослідник при побудові

просторових моделей в умовах формування нового світового порядку має враховувати компліментарність зазначених процесів, оперуючи при аналізі загальноприйнятими концептами та дефініціями регіональної компаративістики. Новий або багатосторонній регіоналізм, за Б. Хеттне, є сучасною версію багатополярності світового порядку [16, с. 23].

Зміст регіоналізму як міжнародного феномену змінився. Якщо старий (закритий) регіоналізм, який формувався зверху, був характерний для біполярної системи міжнародних відносин, то новий (відкритий) регіоналізм, що конструюється знизу, виникає в рамках регіонів як чітко структурованих просторів з чіткою системою потреб та яскраво вираженими особливостями, що відрізняє їх від інших й впливає на становлення їх соціативної ідентичності.

Старий регіоналізм віддзеркалював специфічні потреби наддержав та відповідав інтересам блокових угруповань, акцентуючи увагу на необхідності укладання угод про створення зон вільної торгівлі та підписанні договорів про колективну оборону, які передбачають формування безпекових альянсів.

Новий регіоналізм відображає сучасні потреби просторових спільнот, є явищем більш складним, являє собою багатовимірний соціетальний процес. Процес конструювання просторових спільнот охоплює всі регіони світу, усі сфери міжнародного співробітництва [33, с. 31].

Розглядаючи «концепцію міжнародного порядку» та теорію нового регіоналізму, варто підкреслити існування розбіжностей у тлумаченні їх прибічниками ролі держави в сучасній світовій політиці загалом та в процесі регіоналізації зокрема. Так, прихильники «концепції міжнародного порядку» підкреслюють в своїх наробках провідну роль держави в реалізації регіональних/інтеррегіональних проектів, що ґрунтуються на інтеграційній основі, в той час як автори теорії нового регіоналізму вважають її можливості первинних акторів міжнародних відносин обмеженими, що безумовно впливає на ефективність прийняття рішень, які стосуються реалізації просторових ініціатив, отже, обумовлює перенесення цього процесу за рамки держави-нації, тобто на наднаціональний (регіональний) рівень. В цьому контексті Б. Хеттне підкреслює важливу політичну роль громадянського суспільства у процесах конструювання регіонів шляхом формування різноманітних просторових мереж соціально-економічної, культурної, освітньої та іншої взаємодії з метою підвищення рівня дієвості реалізації проектів окремо взятого геоареалу [15, с. 22].

Сьогодні ми є свідками прискореної трансформації просторових спільнот, які представляють інституціоналізовані регіони, що обумовлено впливом низки глобалізаційних чинників. Оперуючи поняттям «трансформаційний регіоналізм», що було запропоновано Міттельманом [24, с. 225], варто підкреслити, що збільшення викликів та загроз планетарного масштабу вимагає мобільного реагування на всіх рівнях від національного до інтеррегіонального та глобального не лише зверху (дії національних урядів, уповноважених структур міжнародних організацій), але й знизу (громадські рухи, аналітичні центри, науково-дослідні співтовариства, геолінгвістичні та

національно-культурні спільноти, об'єднання із захисту навколишнього середовища тощо). Захищаючи права громадян просторової спільноти, вони формують певну загальну систему правил для всіх учасників, яка ґрунтується на спільній системі цінностей та установок, та є, з одного боку, фундаментом для конструювання колективної ідентичності, й, з іншого, мікромоделлю регіональної самоорганізації, що створюється знизу. Можливості «трансформаційного регіоналізму» визначаються рівнем зв'язків між когнітивними акторами та урядами держав [23, с. 48], між просторовими мережами, сформованими знизу, та центральними органами міжнародних інституцій. Щільність зв'язків впливає на рівень згоди між усіма учасниками процесу розробки та прийняття рішень, передусім йдеться про регіональний (наднаціональний) рівень. Чим вище рівень згоди між усіма суб'єктами наднаціональної взаємодії, тим міжнародно-політичний/міжнародно-економічний регіон є більш просторово гомогенним. Чим нижче рівень згоди між акторами, тим регіон є більш просторово гетерогенним. В гомогенній інституціоналізованій спільноті індикатор просторової взаємозалежності є на багато вищим, ніж в гетерогенній.

Висновки та перспективи подальших розвідок. На підставі проведеного аналізу, можна стверджувати, що рефлексивістські теорії більш схильні досліджувати сутність поняття «регіон» через концепт «інтеграційний проект», під яким слід розуміти ініціативу просторової спільноти, що швидше надходить знизу, та спрямована на посилення наднаціональної інституціоналізації в усіх сферах міждержавної взаємодії. Фактично рефлексивістські теорії кидають виклик онтологічним, епістемологічним та методологічним засадам раціоналістичних теорій. Серед рефлексивістів побутує думка, що використання прибічниками раціоналістичних теорій дедукції як основного методологічного прийому та математичних методів для дослідження спрощує розуміння процесів конструювання міжнародно-політичних/міжнародно-економічних просторів та надає можливість створити універсальну модель створення та формування інституціоналізованої, щільно інтегрованої спільноти. При цьому система показників, за якою ми визначаємо щільність взаємозв'язків між суб'єктами просторової взаємодії, динаміку розвитку процесів регіональної інституціоналізації, має бути загальноприйнятою для дослідження будь-яких геоареалів світу. Така процедура не дозволяє враховувати специфіку регіонів, а, отже, не сприяє розумінню витоків інтеграційних процесів та врахуванню усіх можливих чинників, що передували початку інституціоналізації міжнародного простору, зокрема ролі епістемологічної спільноти у формуванні колективної системи цінностей як основи регіональної ідентичності. Остання досліджується прибічниками раціоналістичних теорій виключно як засіб для маніпулювання громадською думкою на національному та регіональному рівнях. В цьому контексті регіоналізм сприймається не як процес, що має місце в сучасному світі та асоціюється з процесом конструювання просторових спільнот, а як продукт чи ідеологія на противагу націоналістичним або глобалістичним суспільно-політичним проектам. По суті, під регіоналізмом слід розуміти

політичний проект, в реалізації якого зацікавлені різноманітні актори світової політики.

Рефлексивістські теорії заперечують частково, а в деяких аспектах й повністю, окремі концептуальні положення раціоналістичних теорій. Так, теза про роль держави як найбільш важливого актора в процесі формування просторових схем міждержавного співробітництва є такою, яка, з точки зору рефлексивістів, не відповідає дійсності. Адже відкритий регіоналізм передусім формується знизу, так, процеси конструювання регіонів відбуваються як на формальному (офіційному), тобто зверху, так і неформальному рівнях – знизу, що дозволяє налагодити складний процес реалізації технологій артикуляції та агрегації інтересів просторової спільноти через представницькі структури (громадські рухи, правозахисні організації тощо).

Обидві школи підкреслюють наявність у світі тенденції щодо посилення взаємозалежності регіоналізму та глобалізму (мультилатералізму). Проте, раціоналісти переконують головному в наявності лінійних зв'язків між зазначеними явищами. Представники ліберальної течії зазначають, що процеси регіоналізації не є протилежними явищами глобалізації, а навпаки доповнюють її, зокрема процес формування зон вільної торгівлі, що створює фундамент для подальшої просторової інституціоналізації, відображає загальні тенденції побудови світової економічної системи на засадах мультилатералізму. Неореалісти акцентують увагу на посиленні конфліктогенності сучасного міжнародного порядку, що викликана зіткненням інтересів конкуруючих регіональних інтеграційних угруповань. Рефлексивістські теорії підкреслюють наявність різноманітних зв'язків між процесами регіоналізації та глобалізації. Ці зв'язки залежать від різних чинників (змінних), зокрема, від місця регіону у світовій економічній системі, інтеграційної природи просторових схем, типу регіонального проекту (політичного, економічного тощо) та типу держав, які залучені до процесів геоареальної інституціоналізації (наддержави, великі або середні держави тощо), розподілу повноважень між національними урядами та структурними органами наднаціональних (регіональних) об'єднань у різних галузях міждержавного співробітництва. Таким чином, рефлексивістська теорія дає більш холістичне та концептуалізоване бачення інтегрованої моделі розвитку міжнародно-політичного/міжнародно-економічного регіону, яка є віддзеркаленням компліментарності процесів глобалізації та регіоналізації.

Важливо зауважити, що в рамках рефлексивістської течії існують також розбіжності щодо інтерпретації сутності процесів конструювання регіонів зокрема та формування нового регіоналізму загалом. Так, прибічники «концепції міжнародного порядку» акцентують увагу на систематичних та структурних рисах регіоналізму, в той час як представники теорії нового регіоналізму заперечують будь-яку систематичну логіку в процесах конструювання просторових спільнот, підкреслюючи навпаки суперечливу природу неформальних регіональних угруповань, в основу яких не було покладено західноєвропейську інтеграційну модель, котра з самого початку не відповідала просторовому контексту та геополітичним реаліям. Яскравим

прикладом таких неформальних об'єднань можуть слугувати різноманітні регіональні інтеграційні схеми/проекти Півдня.

Концептуальний та методологічний інструментарій регіональної компаративістики дозволяє акумулювати досягнення раціоналістичних та рефлексивістських теорій та шляхом проведення дихотомії по лінії: Північ – Південь розробити абстрактні теоретичні моделі розвитку процесів просторової інституціоналізації. Побудова інтегрованих моделей розвитку просторових кластерів з урахуванням еволюції регіону, викликів та загроз його існуванню дозволить розробити стратегію його подальшого розвитку в умовах геополітичних трансформацій на регіональному, інтеррегіональному та глобальному рівнях. Стабільність розвитку просторового кластеру залежить від рівня ефективності процесу розробки та прийняття рішень та залучення до цього процесу когнітивних акторів. Отримані висновки відкривають перспективи для подальших досліджень теоретико-методологічних засад вивчення міжнародного регіоналізму, зокрема у площині визначення можливостей використання засобів імітаційного моделювання для побудови моделей розвитку геополітичних просторів.

Література:

1. Breslin Shaun, Higgott Richard, *Studying Regions: Learning from the Old, Constructing the New* / Shaun Breslin, Richard Higgott // *New Political Economy*. – November. – 2000. – Vol. 5, No. 3. – P. 333-352.
2. Breslin Shaun, Hook Glenn (eds), *Microregionalism and World Order: Concepts, Approaches and Implications* / Shaun Breslin, Glenn Hook // *Microregionalism and World Order*. – Edited by Shaun Breslin, Glenn Hook. – Basingstoke: Palgrave Macmillan. – 2002. – P. 1-22.
3. Buzan Barry, *People, States and Fear: an Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* / Barry Buzan. – European Consortium for Political Research. – 2nd edition. – 2007. – 311 p.
4. Cantori Louis, Spiegel Steven (eds), *The International Politics of Regions; a Comparative Approach* / Louis Cantori, Steven Spiegel (eds). – Imprint: Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall. – 1970. – xi, 432 p.
5. *Charter of the Commonwealth*. – Signed by Her Majesty Queen Elizabeth II, Head of the Commonwealth, Commonwealth Day 2013. – 12 p. [Electronic resource] // *The Commonwealth* [Official website]. URL: <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/page/documents/CharteroftheCommonwealth.pdf> (accessed: 02.06.2014).
6. Christiansen Thomas, *European and Regional Integration* / Thomas Christiansen // John Baylis and Steve Smith (eds), *The Globalization of World Politics: an Introduction to International Relations*. – Oxford: Oxford University Press. – 2nd edition. – 2001. – 213 p.
7. Cini Michelle, *Intergovernmentalism* // Michelle Cini (ed.), *European Union Politics*, Oxford: Oxford University Press. – 2003. – 496 p.

8. Cox Robert, *Gramsci. Hegemony and International Relations: An Essay in Method* / Robert Cox // *Journal of International Studies*. – Summer. – Vol. 12. – №. 2. – 1983. – P. 162-175.
9. Deutsch Karl, *Political Community in the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience* / Karl Deutsch (et. al.). – Princeton: Princeton University Press. 1957. – 356 p.
10. Gamble Andrew, Payne Anthony, *Conclusion: the New Regionalism* // Andrew Gamble, Antony Payne (eds), *Regionalism and World Order*. – Basingstoke: Macmillan. – 1996. – xi, 282 p.
11. Gilpin Robert, *The Political Economy of International Relations* / Robert Gilpin. – Princeton: Princeton University Press. – 1987. – 472 p.
12. Grieco Joseph, *Systemic Sources of Variation in Regional Institutionalization in Western Europe, East Asia and the Americas* / Joseph Grieco // Edward D. Mansfield and Helen V. Milner (eds), *The Political Economy of Regionalism*. – New York: Columbia University Press. – 1997. – 288 p.
13. Haas Ernst, *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization* / Ernst Haas. – Stanford: Stanford University Press. – 1964. – Paperback reprint, 1968. – 595 p.
14. Hettne Björn and Söderbaum Fredrik, *Theorising the Rise of Regionness* / Fredrik Söderbaum, Björn Hettne // *New Political Economy*. – Vol. 5. – № 3 – 2000. – p.: 457-473.
15. Hettne Björn, *Globalization and the New Regionalism: The Second Great Transformation* / Bjorn Hettne // Björn Hettne et al. (eds), *Globalism and the New Regionalism*. – Basingstoke: Macmillan. – 1999. – 198 p.
16. Hettne Björn, *The New Regionalism Revisited* / Bjorn Hettne // *Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader (International Political Economy Series)* Edited by Fredrik Söderbaum and Timothy M. Shaw. – NY: Palgrave Macmillan. – 2003. – 255 p.
17. Hurrell Andrew, *Regionalism in Theoretical Perspective* / Andrew Hurrell // Louise Fawcett and Andrew Hurrell (eds), *Regionalism in World Politics. Regional Organization and International Order*. – Oxford: Oxford University Press. – 1995. – xiii, 342 p.
18. Ingram Derek, *Commonwealth Update* / Derek Ingram // *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*. – Volume 85, Issue 338, 1996. – P. 153-165.
19. Keohane Robert, *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy* / Robert Keohane. – Princeton: Princeton University Press. – 1984. – 320 p.
20. Langenhove Luk, *Theorising Regionhood* / Luk Van Langenhove. – UNU/CRIS e-Working Papers. – W-2003/1. – 38 p. [Electronic resource]. URL: <http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/paper%20regionhood.pdf> (accessed: 29.05.2014).

21. Lewis Martin, Wigen Kären, *The Myth of Continents. A critique of Metageography* / Martin Lewis, Kären Wigen. – Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, 1997. – xv, 344 p.
22. Mitrany David, *A Working Peace System. Studying* / David Mitrany. – Chicago: Quadrangle Books. – 1966. – 221 p.
23. Mittelman James, *Rethinking the New Regionalism in the Context of Globalization* / James Mittelman // Hettne Björn et al. (eds), *Globalism and the New Regionalism*. – Basingstoke: Macmillan. – 1999. – 198 p.
24. Mittelman James, *The Globalization Syndrome. Transformation and Resistance* / James Mittelman. – Princeton: Princeton University Press. – 2000. – 341 p.
25. Nye Joseph, *Peace in Parts. Integration and Conflict in Regional Organization* / Joseph Nye. – Boston: Little Brown and Company. – 1971. – xiv, 210 p.
26. Phillipson Robert, *English: from British empire to corporate empire* / Robert Phillipson [Electronic resource]. URL: <http://elvira.llf.uam.es/clg8/actas/pdf/paperCLG96.pdf> (accessed: 10.06.2014).
27. Russett Bruce, *International Regions and the International System: a study in political ecology* / Bruce Russett. – Chicago: Rand McNally, 1967. – xvi, 252 p.
28. *Rwanda becomes a member of the Commonwealth*. 29.11.2009. [Electronic resource]. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8384930.stm> (accessed: 02.06.2014).
29. Schmitter Philippe, *A Revised Theory of Regional Integration* / Philippe Schmitter // *International Organization*. – Autumn, 1970. – Vol. 24, No. 4. – P. 836-868.
30. Slocum Nikki, Langenhove Luk, *The Meaning of Regional Integration. Introducing Positioning Theory in Regional Integration Studies* / Nikki Slocum, Luk Van Langenhove // *Journal of European Integration*. – September. – 2004. – Vol. 26, No. 3. – P. 227-252.
31. Smith Steve, *New Approaches to International Theory* / Steve Smith // John Baylis and Steve Smith (eds), *The Globalization of World Politics: an Introduction to International Relations*. – Oxford: Oxford University Press. – 2nd edition. – 2001. – 213 p.
32. Söderbaum Fredrik, *Consolidating Comparative Regionalism: From Eurocentrism to Global Comparison* / Fredrik Söderbaum. – Paper for the GARNET 2008 Annual Conference, Sciences Po Bordeaux, University of Bordeaux, 17-19 September. – 26 p.
33. Söderbaum Fredrik, *The Political Economy of Regionalism: the Case of Southern Africa* / Fredrik Söderbaum. – Basingstoke: Palgrave Macmillan. – 2004. – 272 p.
34. *UK regrets The Gambia's withdrawal from Commonwealth*. 03.10.2013. [Electronic resource]. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-24376127> (accessed: 02.06.2014).

References:

1. Breslin Shaun, Higgott Richard, *Studying Regions: Learning from the Old, Constructing the New* / Shaun Breslin, Richard Higgott // *New Political Economy*. – November. – 2000. – Vol. 5, No. 3. – P. 333-352.
2. Breslin Shaun, Hook Glenn (eds), *Microregionalism and World Order: Concepts, Approaches and Implications* / Shaun Breslin, Glenn Hook // *Microregionalism and World Order*. – Edited by Shaun Breslin, Glenn Hook. – Basingstoke: Palgrave Macmillan. – 2002. – P. 1-22.
3. Buzan Barry, *People, States and Fear: an Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* / Barry Buzan. – European Consortium for Political Research. – 2nd edition. – 2007. – 311 p.
4. Cantori Louis, Spiegel Steven (eds), *The International Politics of Regions; a Comparative Approach* / Louis Cantori, Steven Spiegel (eds). – Imprint: Englewood Cliffs, N. J., Prentice-Hall. – 1970. – xi, 432 p.
5. *Charter of the Commonwealth*. – Signed by Her Majesty Queen Elizabeth II, Head of the Commonwealth, Commonwealth Day 2013. – 12 p. [Electronic resource] // The Commonwealth [Official website]. URL: <http://thecommonwealth.org/sites/default/files/page/documents/CharteroftheCommonwealth.pdf> (accessed: 02.06.2014).
6. Christiansen Thomas, *European and Regional Integration* / Thomas Christiansen // John Baylis and Steve Smith (eds), *The Globalization of World Politics: an Introduction to International Relations*. – Oxford: Oxford University Press. – 2nd edition. – 2001. – 213 p.
7. Cini Michelle, *Intergovernmentalism* // Michelle Cini (ed.), *European Union Politics*, Oxford: Oxford University Press. – 2003. – 496 p.
8. Cox Robert, Gramsci. *Hegemony and International Relations: An Essay in Method* / Robert Cox // *Journal of International Studies*. – Summer. – Vol. 12. – №. 2. – 1983. – P. 162-175.
9. Deutsch Karl, *Political Community in the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience* / Karl Deutsch (et. al.). – Princeton: Princeton University Press. 1957. – 356 p.
10. Gamble Andrew, Payne Anthony, *Conclusion: the New Regionalism* // Andrew Gamble, Antony Payne (eds), *Regionalism and World Order*. – Basingstoke: Macmillan. – 1996. – xi, 282 p.
11. Gilpin Robert, *The Political Economy of International Relations* / Robert Gilpin. – Princeton: Princeton University Press. – 1987. – 472 p.
12. Grieco Joseph, *Systemic Sources of Variation in Regional Institutionalization in Western Europe, East Asia and the Americas* / Joseph Grieco // Edward D. Mansfield and Helen V. Milner (eds), *The Political Economy of Regionalism*. – New York: Columbia University Press. – 1997. – 288 p.
13. Haas Ernst, *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization* / Ernst Haas. – Stanford: Stanford University Press. – 1964. – Paperback reprint, 1968. – 595 p.

14. Hettne Björn and Söderbaum Fredrik, *Theorising the Rise of Regionness* / Fredrik Söderbaum, Björn Hettne // *New Political Economy*. – Vol. 5. – № 3 – 2000. – p.: 457-473.
15. Hettne Björn, *Globalization and the New Regionalism: The Second Great Transformation* / Björn Hettne // Björn Hettne et al. (eds), *Globalism and the New Regionalism*. – Basingstoke: Macmillan. – 1999. – 198 p.
16. Hettne Björn, *The New Regionalism Revisited* / Björn Hettne // *Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader* (International Political Economy Series) Edited by Fredrik Söderbaum and Timothy M. Shaw. – NY: Palgrave Macmillan. – 2003. – 255 p.
17. Hurrell Andrew, *Regionalism in Theoretical Perspective* / Andrew Hurrell // Louise Fawcett and Andrew Hurrell (eds), *Regionalism in World Politics. Regional Organization and International Order*. – Oxford: Oxford University Press. – 1995. – xiii, 342 p.
18. Ingram Derek, *Commonwealth Update* / Derek Ingram // *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*. – Volume 85, Issue 338, 1996. – P. 153-165.
19. Keohane Robert, *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy* / Robert Keohane. – Princeton: Princeton University Press. – 1984. – 320 p.
20. Langenhove Luk, *Theorising Regionhood* / Luk Van Langenhove. – UNU/CRIS e-Working Papers. – W-2003/1. – 38 p. [Electronic resource]. URL: <http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/paper%20regionhood.pdf> (accessed: 29.05.2014).
21. Lewis Martin, Wigen Kären, *The Myth of Continents. A critique of Metageography* / Martin Lewis, Kären Wigen. – Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, 1997. – xv, 344 p.
22. Mitrany David, *A Working Peace System. Studying* / David Mitrany. – Chicago: Quadrangle Books. – 1966. – 221 p.
23. Mittelman James, *Rethinking the New Regionalism in the Context of Globalization* / James Mittelman // Hettne Björn et al. (eds), *Globalism and the New Regionalism*. – Basingstoke: Macmillan. – 1999. – 198 p.
24. Mittelman James, *The Globalization Syndrome. Transformation and Resistance* / James Mittelman. – Princeton: Princeton University Press. – 2000. – 341 p.
25. Nye Joseph, *Peace in Parts. Integration and Conflict in Regional Organization* / Joseph Nye. – Boston: Little Brown and Company. – 1971. – xiv, 210 p.
26. Phillipson Robert, *English: from British empire to corporate empire* / Robert Phillipson [Electronic resource]. URL: <http://elvira.illf.uam.es/clg8/actas/pdf/paperCLG96.pdf> (accessed: 10.06.2014).

27. *Russett Bruce, International Regions and the International System: a study in political ecology / Bruce Russett. – Chicago: Rand McNally, 1967. – xvi, 252 p.*
28. *Rwanda becomes a member of the Commonwealth. 29.11.2009. [Electronic resource]. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8384930.stm> (accessed: 02.06.2014).*
29. *Schmitter Philippe, A Revised Theory of Regional Integration / Philippe Schmitter // International Organization. – Autumn, 1970. – Vol. 24, No. 4. – P. 836-868.*
30. *Slocum Nikki, Langenhove Luk, The Meaning of Regional Integration. Introducing Positioning Theory in Regional Integration Studies / Nikki Slocum, Luk Van Langenhove // Journal of European Integration. – September. – 2004. – Vol. 26, No. 3. – P. 227-252.*
31. *Smith Steve, New Approaches to International Theory / Steve Smith // John Baylis and Steve Smith (eds), The Globalization of World Politics: an Introduction to International Relations. – Oxford: Oxford University Press. – 2nd edition. – 2001. – 213 p.*
32. *Söderbaum Fredrik, Consolidating Comparative Regionalism: From Eurocentrism to Global Comparison / Fredrik Söderbaum. – Paper for the GARNET 2008 Annual Conference, Sciences Po Bordeaux, University of Bordeaux, 17-19 September. – 26 p.*
33. *Söderbaum Fredrik, The Political Economy of Regionalism: the Case of Southern Africa / Fredrik Söderbaum. – Basingstoke: Palgrave Macmillan. – 2004. – 272 p.*
34. *UK regrets The Gambia's withdrawal from Commonwealth. 03.10.2013. [Electronic resource]. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-24376127> (accessed: 02.06.2014).*